

**Broszura informacyjna
dla instytucji i organizacji
wymiaru sprawiedliwości
zainteresowanych
problematyką
przestrzegania i ochrony
praw proceduralnych
wynikających z dyrektyw
2012/13/UE (prawo do
informacji), 2013/48/
UE (prawo dostępu
do adwokata) oraz
2016/1919/UE (prawo do
pomocy prawnej).**

Spis treści

Cel broszury	03
Przegląd dyrektyw	04
Wewnętrzne listy kontrolne	08
Komendy policji / organy śledcze	08
Ośrodki detencyjne	09
Sądy i prokuratura	10
Organy pomocy prawnej / izby adwokackie	10
Organy monitorujące/kontrolujące	11
Projekt FULL-PROOF	12

CEL BROSZURY

Niniejsza broszura zawiera praktyczny przegląd kluczowych instrumentów Unii Europejskiej (UE) dotyczących praw proceduralnych, w szczególności dyrektyw 2012/13/UE (prawo do informacji), 2013/48/UE (prawo dostępu do adwokata) i 2016/1919/UE (prawo do pomocy prawnej). Zawiera jasne wytyczne dotyczące wdrażania systemowego, wymagań infrastrukturalnych, obowiązków szkoleniowych i mechanizmów monitorowania, mających na celu zapewnienie zgodności i skutecznego stosowania tych praw.

Opierając się na zasadzie, że solidne ramy instytucjonalne umożliwiają dostosowane do potrzeb zabezpieczenia, niniejsza broszura zawiera praktyczne pytania, które organizacje takie jak policja, sądy, więzienia i instytucje szkoleniowe powinny sobie zadać, aby skutecznie realizować prawa proceduralne. Skupia się przy tym na osobach zarządzających obiektami, rozwoju personelu, warunkach przetrzymywania oraz przebiegu spraw od pierwszego kontaktu aż do postępowania sądowego.

Broszura opiera się na założeniu, że dostęp do jasnych, przystępnych i praktycznych informacji sprzyja przestrzeganiu praw ustanowionych w tych dyrektywach UE.

Dyrektywy te stanowią część przyjętej w 2009 r. „**Mapy drogowej dotyczącej praw proceduralnych**”, której celem jest wzmocnienie praw proceduralnych osób podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym. Obejmuje ona również **prawo do tłumaczenia ustnego i pisemnego, domniemanie niewinności i prawo do obecności na rozprawie**, a także **gwarancje proceduralne dla dzieci będących osobami podejrzаныmi lub oskarżonymi**. Plan działania został włączony do programu sztokholmskiego UE, w ramach którego Rada Europejska podkreśliła, że ochrona praw osób podejrzanych i oskarżonych stanowi podstawową wartość Unii i ma zasadnicze znaczenie dla utrzymania wzajemnego zaufania między państwami członkowskimi.

PRZEGLĄD DYREKTYW

Dyrektywa 2012/13/UE w sprawie **prawa do informacji** w postępowaniu karnym ustanawia minimalne zasady zapewniające, aby osoby podejrzane i oskarżone były niezwłocznie informowane o (i) przysługujących im prawach proceduralnych, (ii) przyczynach aresztowania lub oskarżenia oraz (iii) miały dostęp do akt sprawy w całej UE.

W odniesieniu do praw proceduralnych osoby te powinny otrzymać niezwłoczną informację dotyczącą co najmniej następujących kwestii:

- ✓ Dostęp do adwokata
- ✓ Prawo do bezpłatnej pomocy prawnej
- ✓ Prawo do informacji o zarzutach
- ✓ Prawo do tłumaczenia ustnego i pisemnego
- ✓ Prawo do milczenia

Ponadto w przypadku aresztowania lub zatrzymania **podejrzany lub oskarżony należy przekazać pisemną informację o przysługujących im prawach, sformułowaną w prostym i zrozumiałym języku**, którą osoby te mogą przeczytać i zachować. Informacja ta powinna zawierać, oprócz wyżej wymienionych praw, następujące informacje:

- ✓ Prawo dostępu do materiałów sprawy;
- ✓ Prawo do poinformowania władz konsularnych i jednej osoby bliskiej;
- ✓ Prawo do pilnej pomocy medycznej;
- ✓ Maksymalną liczbę godzin lub dni, przez które podejrzani lub oskarżeni mogą być pozbawieni wolności przed postawieniem ich przed organem sądowym.

Wzory pism informujących o prawach w postępowaniu karnym i postępowaniu w sprawie europejskiego nakazu aresztowania (ENA) znajdują się odpowiednio w załącznikach 1 i 2 do [dyrektywy](#).

Podjeźrzeni i oskarżeni muszą również otrzymać wystarczająco szczegółowe informacje o czynie przestępczym, o który są podejrzani lub oskarżeni, aby mogli skutecznie korzystać z prawa do obrony i zapewnić rzetelność postępowania. Należy im również wskazać przyczyny aresztowania lub zatrzymania, w tym konkretne przestępstwo, którego dotyczy postępowanie.

Dostęp do dokumentów i dowodów – zarówno dla osoby podejrzanej lub oskarżonej, jak i jej adwokata – jest niezbędny do zakwestionowania legalności aresztowania lub zatrzymania oraz do wszelkich dowodów rzeczowych (w tym dowodów uniewinniających) znajdujących się w posiadaniu organów.

Bardziej szczegółowy opis można znaleźć w zestawie narzędzi Fair Trials dotyczącym dyrektywy w sprawie prawa do informacji, dostępnym [tutaj](#). Krótkie omówienie głównych punktów dyrektywy 2012/13/UE znajdują się także w raportach Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA) „[Prawa w praktyce: dostęp do adwokata i prawa proceduralne w postępowaniach karnych i postępowaniach dotyczących europejskiego nakazu aresztowania](#)” oraz „[Prawa osób podejrzanych i oskarżonych w UE: tłumaczenia pisemne, tłumaczenia ustne i informacje](#)”, które zawierają sekcje poświęcone prawu do informacji. Przegląd norm, wyzwań regionalnych i przykładów dobrych praktyk znajduje się również w raporcie projektu UE „Od prawa do praktyki: wzmocnienie praw proceduralnych w areszcie policyjnym (ProRPC)”, który jest również dostępny [tutaj](#).

Dyrektywa 2013/48/UE w sprawie **prawa dostępu do adwokata** określa podstawowe wymagania dotyczące praw osób podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz w sprawach dotyczących europejskiego nakazu aresztowania. Ma zastosowanie od momentu, w którym osoba zostaje poinformowana przez organy, że jest podejrzana lub oskarżona o popełnienie przestępstwa, aż do zakończenia postępowania karnego.

Dyrektywa ta opiera się w dużej mierze na zasadach i standardach ustanowionych w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, m.in. [w sprawie Salduz przeciwko Turcji \(2008\)](#), zgodnie z którym dostęp do adwokata od momentu pierwszego przesłuchania policyjnego jest podstawowym wymogiem rzetelnego procesu sądowego, a ograniczenia tego prawa nieodwracalnie naruszają prawa obrony.

W art. 3 ust. 2 określono, że osoby oskarżone lub podejrzane mają prawo do dostępu do adwokata bez zbędnej zwłoki, od najwcześniejszego z następujących momentów:

Przed przesłuchaniem przez policję, inny organ ścigania lub sąd

W momencie przeprowadzania przez organy określonych czynności dochodzeniowych lub gromadzenia dowodów

Po pozbawieniu wolności

Gdy osoba została wezwana do stawienia się przed sądem

Ponadto należy zapewnić poufność komunikacji z obrońcą, jego skuteczny udział w przesłuchaniu oraz obecność podczas kluczowych czynności dochodzeniowych. Dyrektywa wymaga również, aby w przypadku zmiany statusu osoby z świadka na podejrzanego, przesłuchanie zostało natychmiast przerwane, a osoba ta została poinformowana o przysługujących jej prawach, w tym o prawie do adwokata. W przypadku postępowania w sprawie europejskiego nakazu aresztowania dyrektywa zapewnia dostęp do adwokata w państwie wykonującym nakaz oraz możliwość wyznaczenia adwokata w państwie wydającym nakaz.

Bardziej szczegółowe wyjaśnienie i przegląd głównych przepisów można znaleźć w następujących materiałach: sprawozdaniu FRA „[Prawa w praktyce: dostęp do adwokata i prawa proceduralne w postępowaniu karnym i postępowaniu w sprawie europejskiego nakazu aresztowania](#)” oraz zestawie narzędzi Fair Trials [dotyczącym dyrektywy w sprawie dostępu do adwokata](#).

Dyrektywa 2016/1919/UE w sprawie **prawa do pomocy prawnej** ustanawia wspólne minimalne standardy dostępu do pomocy prawnej finansowanej przez państwo dla osób podejrzanych, oskarżonych i poszukiwanych w postępowaniu w sprawie europejskiego nakazu aresztowania. Jej celem jest zapewnienie równego dostępu do wymiaru sprawiedliwości oraz ochrona prawa do rzetelnego procesu sądowego.

Dyrektywa ta jest ściśle powiązana z dyrektywą dotyczącą prawa dostępu do adwokata i służy zagwarantowaniu tego samego prawa poprzez finansowanie publiczne, tj. finansowanie pomocy adwokata przez państwo, umożliwiając w ten sposób wykonywanie prawa dostępu do adwokata i zapewniając jego skuteczność.

Ma zastosowanie do osób podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym, które korzystają z prawa dostępu do adwokata zgodnie z odpowiednią dyrektywą i spełniają jedno z trzech dodatkowych kryteriów:

Osoby te są pozbawione wolności.

Są zobowiązane przez prawo do korzystania z pomocy adwokata zgodnie z prawem regionalnym lub krajowym.

Są zobowiązane lub uprawnione do udziału w czynnościach dochodzeniowych lub dowodowych.

Dyrektywa obejmuje również osoby poszukiwane na podstawie europejskiego nakazu aresztowania, które mają prawo do dostępu do adwokata po aresztowaniu w państwie wykonującym nakaz, a także osoby, które początkowo nie były podejrzаныmi lub oskarżonymi, ale stały się nimi podczas przesłuchania.

Aby ustalić, czy dana osoba dysponuje wystarczającymi środkami na opłacenie własnego adwokata w postępowaniu karnym, państwa członkowskie mogą zastosować test środków finansowych, test merytoryczny lub oba. W każdym przypadku test merytoryczny uznaje się za spełniony w następujących okolicznościach: a) gdy osoba podejrzana lub oskarżona jest postawiona przed właściwym sądem lub sędzią w celu podjęcia decyzji o zatrzymaniu na dowolnym etapie postępowania objętego zakresem niniejszej dyrektywy; oraz b) podczas zatrzymania.

Pomoc prawna musi zostać przyznana bez zbędnej zwłoki, a najpóźniej:

Przed przesłuchaniem przez właściwy organ.

Przed podjęciem jakichkolwiek czynności dochodzeniowych lub dowodowych.

Bardziej szczegółowy opis i wytyczne dotyczące wdrażania niniejszej dyrektywy można znaleźć w [sprawozdaniu Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady](#), a także w specjalistycznych zestawach narzędzi pomocy prawnej opracowanych w ramach projektów finansowanych przez UE i organizacji pozarządowych (na przykład [zestaw narzędzi transpozycji](#) Fair Trials i Legal Experts Advisory Panel oraz [zestaw narzędzi dotyczących dyrektywy w sprawie pomocy prawnej](#)).

WEWNĘTRZNE LISTY KONTROLNE

Różne organy i podmioty odgrywają rolę w ochronie praw proceduralnych ustanowionych w wyżej wymienionych dyrektywach. W związku z tym dla każdego z nich, np. komisariatów policji, aresztów, sądów i prokuratur, organów pomocy prawnej i izb adwokackich oraz organów monitorujących, przygotowano krótkie listy kontrolne, które mają pomóc w kierowaniu ich działalnością i zapewnieniu przestrzegania praw proceduralnych.

Każda instytucja lub organizacja powinna zadać sobie przykładowe pytania, aby upewnić się, że przyczynia się do prawidłowego przebiegu postępowania i poszanowania praw podejrzanych i oskarżonych.

Komendy policji / organy śledcze

- ✓ Czy dysponuje dźwiękoszczelnymi prywatnymi pomieszczeniami do spotkań adwokata z klientem?
- ✓ Czy istnieje krajowa baza danych tłumaczy pisemnych i ustnych specjalizujących się w tłumaczeniach prawniczych?
- ✓ Czy sprzęt do tłumaczenia ustnego (słuchawki, kabiny) jest dostępny przez całą dobę we wszystkich placówkach?
- ✓ Czy po pozbawieniu wolności i przed rozpoczęciem przesłuchania adwokat jest powiadamiany bez zbędnej zwłoki?
- ✓ Czy podczas przesłuchania i w celu natychmiastowego wykonania prawa do obrony zapewniona jest pomoc tłumacza dla osób, które nie znają języka lub go nie rozumieją?

Czy informacja o prawach jest sporządzona prostym, zrozumiałym językiem i, w razie potrzeby, wyjaśniana ustnie podejrzanemu?

Czy każde zrzeczenie się prawa do adwokata lub pomocy prawnej jest rejestrowane, a funkcjonariusze sprawdzają, czy zrzeczenie się jest świadome, dobrowolne i jednoznaczne?

Czy pisma informujące o prawach są drukowane w wielu językach/formatach, łatwo dostępne, a także przekazywane niezwłocznie po pozbawieniu wolności?

Czy istnieje standardowa procedura pomagająca podejrzanym w ubieganiu się o pomoc prawną bezpośrednio na posterunku policji?

Czy podczas pierwszego kontaktu przeprowadzana jest podstawowa ocena podatności na zagrożenia i wieku?

Ośrodki detencyjne

Czy dostępne są specjalne poufne sale spotkań dla adwokatów i zatrzymanych i czy są one rutynowo wykorzystywane?

Czy co najmniej jedna osoba trzecia (np. krewny lub pracodawca) jest niezwłocznie informowana o pozbawieniu wolności, jeśli zatrzymany wyrazi takie życzenie?

Czy istnieją wewnętrzne procedury pomagające zatrzymanym w ubieganiu się o pomoc prawną i uzyskiwaniu informacji o decyzjach?

Czy osoby zatrzymane mogą bez zbędnej zwłoki skontaktować się z adwokatem (np. telefonicznie, pocztą lub w inny sposób) i czy takie kontakty nie są arbitralnie ograniczane?

Czy informacje na temat praw i sposobów uzyskania pomocy prawnej są widoczne i dostępne w formie pisemnej w miejscach zatrzymania?

Czy dzieci nigdy nie są przetrzymywane razem z dorosłymi, z wyjątkiem sytuacji, w których udokumentowana ocena najlepszego interesu dziecka uzasadnia takie odstępstwo?

✓ Czy zatrzymane dzieci i inne osoby wyraźnie wymagające szczególnej troski mają dostęp do badań lekarskich bez zbędnej zwłoki, a w razie potrzeby zapewniono im stałą opiekę zdrowotną i psychiatryczną?

✓ Czy w przypadku zatrzymania dziecka niezwłocznie informuje się osobę sprawującą władzę rodzicielską (lub inną odpowiednią osobę dorosłą) i czy zapewnia się regularne wizyty rodziny, unikając jednocześnie przetrzymywania w izolacji?

Sądy i prokuratura

- ✓ Czy na początku kluczowych rozpraw sąd sprawdza, czy oskarżony rozumie charakter zarzutów i podstawowe prawa proceduralne?
- ✓ Czy oskarżony miał rzeczywistą możliwość skonsultowania się z adwokatem przed rozpoczęciem procesu lub podjęciem innych decydujących kroków proceduralnych i czy sąd to sprawdza?
- ✓ Kiedy oskarżony staje przed sądem bez adwokata, czy sąd bada, czy wynika to z ważnego zrzeczenia się prawa do adwokata, czy też z innego problemu (np. opóźnienia w uzyskaniu pomocy prawnej)?
- ✓ Czy wszelkie zrzeczenia się prawa do adwokata są sprawdzane osobiście przez sąd w celu upewnienia się, że są one świadome, dobrowolne i jednoznaczne, a następnie odnotowywane w aktach sprawy?
- ✓ Czy decyzje dotyczące pomocy prawnej są podejmowane w oparciu o jasne kryteria, w terminie, który nie opóźnia postępowania, oraz czy są one weryfikowane w przypadku zagrożenia sprawiedliwości?
- ✓ Czy zapewniane jest tłumaczenie ustne, a w razie potrzeby pisemne, niezbędnych dokumentów, aby oskarżony mógł śledzić przebieg postępowania i skutecznie w nim uczestniczyć?
- ✓ W przypadku gdy oskarżonym jest dziecko, czy sąd dostosowuje harmonogram, wyjaśnienia i przebieg rozprawy, aby zapewnić skuteczny udział dziecka? Czy zapewniona jest obecność rodzica (lub innej wyznaczonej osoby dorosłej)?

Organy pomocy prawnej / izby adwokackie

- ✓ Czy istnieje system dyżurów adwokackich, który gwarantuje stałą dostępność adwokatów na posterunkach policji i w sądach?
- ✓ Czy kryteria kwalifikowalności do pomocy prawnej (środki i/lub zasługi) są jasno określone, opublikowane i zgodne z minimalnymi standardami UE?

- Czy terminy rozpatrywania wniosków o pomoc prawną są ustalone i przestrzegane, tak aby dostęp do adwokata nie był nadmiernie opóźniany?
- Czy prawnicy świadczący pomoc prawną przechodzą szkolenia dotyczące praw proceduralnych UE oraz, w stosownych przypadkach, reprezentowania dzieci i osób wymagających szczególnej troski?
- Czy istnieje mechanizm przenoszenia spraw objętych pomocą prawną, w których reprezentacja jest wyraźnie nieskuteczna, w celu ochrony prawa do rzetelnego procesu sądowego?
- Czy istnieją obowiązkowe moduły szkoleniowe obejmujące identyfikację osób wymagających szczególnej troski, rozwój dziecka, techniki komunikacji z dziećmi oraz ocenę najlepszego interesu dziecka dla wszystkich funkcjonariuszy zajmujących się dziećmi w postępowaniu karnym?
- W przypadku policji, prokuratorów i sędziów: Czy udział w tych szkoleniach dotyczących dzieci i osób wymagających szczególnej troski jest formalnym wymogiem przydzielania spraw dotyczących dzieci lub innych podejrzanych lub oskarżonych wymagających szczególnej troski?

Organy monitorujące/kontrolujące

- Czy wizyty monitorujące na posterunkach policji i w aresztach obejmują szczegółowe kontrole dotyczące przekazywania pisemnego pouczenia o prawach dostępu do adwokata, dostępu do pomocy prawnej oraz dostępu do tłumacza ustnego i/lub pisemnego?
- Czy gromadzone są dane dotyczące kluczowych wskaźników, na przykład czasu od aresztowania do pierwszego kontaktu z adwokatem, częstotliwości i kontekstu zrzeczeń się praw oraz liczby odmów udzielenia pomocy prawnej?
- Czy narzędzia kontroli zawierają konkretne pytania dotyczące zabezpieczeń dla dzieci i osób podejrzanych/oskarżonych znajdujących się w trudnej sytuacji (np. powiadomienie rodziców, oddzielne zatrzymanie, indywidualna ocena)?

Projekt FULL-PROOF

FULL-PROOF to projekt współfinansowany przez Unię Europejską, którego celem jest usprawnienie procedur wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych poprzez kompleksowe zajęcie się naruszeniami praw proceduralnych występującymi na początkowych etapach postępowania sądowego, a konkretnie tych określonych w dyrektywie 2012/13/UE, dyrektywie 2013/48/UE i dyrektywy 2016/1919/UE.

Jeśli chcesz dowiedzieć się więcej o tym projekcie, odwiedź naszą stronę internetową pod adresem

www.full-proof.eu

Konsorcjum

Portugalia

IPS_Innovative Prison Systems

Bułgaria

Bułgarska Organizacja Komitetu Helsińskiego

Włochy

Uniwersytet Boloński

Słowacja

Akademia Policji w Bratysławie

Polska

Polska Platforma Bezpieczeństwa Wewnętrznego

Słowenia

Instytut Pokoju

Rumunia

Akademia Policyjna „Alexandru Ioan Cuza”

FULL-PROOF.EU

Współfinansowane przez Unię Europejską.

Wyrażone poglądy i opinie są jednak wyłącznie poglądami autora(-ów) i niekoniecznie odzwierciedlają stanowisko Unii Europejskiej ani Komisji Europejskiej. Unia Europejska ani Komisja Europejska nie ponoszą za nie odpowiedzialności.

